

AAKKOSET D:STÄ A:HAN

Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993. 238 s.

Diskurssianalyysin aakkosille on eri oppialoilla kysyntää kuin aapiselle ala-asteella. Metodisia apuvälineitä ja niksejä kaivataan, jotta päästäisiin osallisiksi muodikkaan teorian annista ajatuksen ja hengen lentoa vauhdittavalla tavalla. Tikapuita taivaaseen etsineet saavat kuitenkin pettyä diskurssianalyysin aakkosten suhteen, sillä se kieltää heti kättelyssä toteuttamasta messiaanisista odotuksia — vitsa on väännettävä kuin Jukolan poikien lukkarin kouluissa.

Diskurssianalyysiin sopii varsin huonosti ajatus valmiista metodipaketista, joka olisi sovellettavissa aineistoon kuin aineistoon, koska tulkintojen perusteluvuutta ei ole mahdollista todentaa muulla tavoin kuin seurustelemalla aineistonsa kanssa riittävän tiiviisti ja raportoimalla seurustelun kuluessa kehkeytyneet havainnot. Tämä merkitsee useita kymmeniä keskittyneitä luku-, kuuntelu- tai katselukertoja, jolloin ei tanssita ruusuilla ja kukkasiilla, vaan niellä monta karvastakin marjaa.

Diskurssianalyysin aakkosten kirjoittajat haluavat omalta osaltaan helpottaa vitsan väntämistä kahdesta osasta koostuvassa kirjassaan. Ensimmäisessä osassa luodaan silmäys metodisiin ja metodologisiin kysymyksiin ja toisessa osassa tuotetaan kolme esimerkkiä käytännön tekstityöskentelystä. Aakkosten mottona on antaa tutkijoille välineitä omien tutkimuksellisten sovellutusten rakentamiseen kirjassa esitettyjen ideoiden innoittamana.

Kirjaimisto

Aakkosissa ammennetaan monien eri teoreetikoiden, kuten **Jonathan Potterin** & **Margaret Wetherellin**, **Ian Parkerin** ja **Michel Foucault'n** teksteistä. Teoriavalinnat painottavat erityisesti sosiaalipsykologian, sosiologian ja sosiaalipolitiikan aloilla tuotettuja diskurssianalyysin suuntauksia, mutta lingvistisiä tutkimuksiakin on mahtunut joukkoon (**Norman Faircloughin** tekstit).

Kirjoittajat tuottavat kirjavasta lähteistöstään oman synteesisä, joka toimii aineistosovellutusten teoriaperustana. Eri suuntausten erot ja yhtäläisyydet jätetään huomioon ottamatta pragmaattisten tavoitteiden nimissä. Pyrkimyksenä on tuottaa opas empiirisen tutkimuksen parissa puurtaville. Teoreettisten mutkien oikomisesta seuraa kuitenkin se, että anti jää metodisella puolella varsin köykäiseksi ja toimii lähinnä johdatuksena asiaan perehtymättömälle.

Tutkimuksensa parissa painiskelevat asianharrastajat hyötyvät korkeintaan runsaasta lähdeviitteistöstä, sillä diskurssianalyttisen tutkimuksen anti on

ennen kaikkea omaehtoisten, luovien oivallusten varassa, joita ei synny valmiiksi pureskellun materiaalin ulkoluvusta. Kirjoittajat muistavatkin korostaa esittämiensä teoreettisten lähtökohkien ja niiden pohjalta tekemiensä sovellutusten merkitystä mahdollisina, mutta ei normittavina diskurssianalyysin lähestymistapoina, mistä heille tädyt pisteet.

Kirjoittajien eksplikoinnit analyttisistä valinnoista ovat kirjan ruusuisinta antia asianharrastajille. Ne tuottavat parhaimmillaan puhdistavan vaikutuksen, jonka seurauksena analyysin parissa pakertava voi olla pitkän aikaa entistä rauhallisempi ja tasapainoisempi huomattuaan, että oppialasta tai aineistosta riippumatta diskurssianalyttikot painiskelevat samojen ongelmien kanssa. Miten välttyä antamasta kehäpäätelmän vaikutelma, jos tutkimusongelmassa lähdetään liikkeelle ilman ennakkositoumuksia? Tulisiko pitäytyä aineistovetoisessa tarkastelutavassa vai spekuloida luovasti ja mikä jälkimmäisessä tapauksessa oikeuttaa tutkijan tuottamaan kritikoimiensa diskurssien tilalle vaihtoehtoisia diskursseja?

Kirjoittajat tuottavat omat ratkaisunsa tutkimuksenteon ongelmiin keskinäisissä vuoropuheluissaan, jotka höystävät aakkosten metodista osuutta. Samalla vuoropuhelut konkretisoivat prosessia, jossa analyysia ohjaavat oivallukset syntyvät ja arkipäiväistävät sitä luovuuden konnotaatioillaan herättämästä mystifioinnista. Oivallukset ovat tulosta komplementaarista, produktiivisuutta ruokkivasta suhteesta kahden tutkijan tai tutkijan ja hänen aineistonsa välillä.

Käsiteviidakko

Diskurssiteoreetikkojen ikuisena kiistakapulana on käsitteistön määrittelemisen ja käyttö. Aakkosten kirjoittajien mielestä "diskurssia" rasittaa käsitteenä epämääräisyys ja he asettavat sen rinnalle "tulkintarepertuaarin" ja "merkityssysteemin" käsitteet käyttäen näitä paljolti synonyymisinä. Kirjoittajat argumentoivat valintansa puolesta toteamalla, että tärkeää ei niinkään ole se, mitkä käsitteet valitaan, vaan miten ne määritellään.

Kirjoittajien esittämän toteamuksen valossa näyttää oudolta, että aakkosissa valittujen käsitteiden määrittely on useassa tapauksessa kuitattu lakonisesti alaviitteellä. Alaviitettä arvokkaamaksi ei esimerkiksi ole katsottu sitä merkityssysteemin käsitettä selventävää seikkaa, jossa se erotetaan saussurelaisesta, kielijärjestelmään viittaavasta merkityksenannosta, johon se on omiaan sekaantumaan.

Saussurelaisen "kielijärjestelmän" ja "puhunnan" välisen kahtiajaon nostaminen näkyvämmiin esille olisi ehkäisnyt myös toista mahdollista 'väärinymmärrystä', joka juontaa siitä, että kirjoittajat puhuvat diskursseista "kielen käytönä". Ilmaisuu näyttää vaivaavan myös

kirjoittajia itseään, sillä he korostavat pariinkin otteeseen, että diskurssianalyysissä ei ole kyse pelkästään kielen käytön tutkimisesta. He pahoittelevat määritelmänsä suppeutta, mutta toteavat, että iskevemmän käsitteen keksiminen on vaikeaa.

Sen painottaminen, että merkityssysteemit/diskurssit asettuvat saussurelaisen, kielijärjestelmän ja puhunnan kahtiajaon 'väliin' säännöstöksi, joka ohjaa merkitysten tuottamista, olisi selvittänyt sitä, että diskurssianalyttinen siirtyä pois rakenteellisesta kielijärjestelmän tutkimisesta ei merkitse suoraviivaista siirtymää kohti aktuaalisia puhuntoja, kielen käyttöä. Diskurssianalyysin keskipisteessä ovat institutionaaliset, historialliset ja sosiaaliset säännöt, merkityssysteemit, jotka ohjaavat ja rajoittavat merkitysten tuottamista kielen käyttötilanteissa.

Käsitteiden valinnan ja määrittelyn osalta jää myös ihmetyttävään, miksi kirjoittajat diskurssien valtasuhteista puhuessaan nostavat "ideologiset seuraukset" omaksi käsitteelliseksi kategoriakseen, kun jo diskurssien perustavassa määrittelyssä todetaan, että ne ovat luonteeltaan seurauksia tuottavia. Kirjoittajat määrittelevät vielä "ideologian" diskurssin tavoin sosiaalista todellisuutta rakenteistavaksi käytännöksi ja lisäävät näin suotta yhdellä ylimääräisellä käsitteellä kirjaimistonsa painolastia sen sijaan, että pyrkimyksensä mukaisesti raivaisivat sotkuisaa kirjainviidakkoa, joka diskurssianalyysin kentälle on muotoutunut.

Hallitut oivallukset

Kirjan aineistosovellutukset, joissa tarkastellaan niin arkielämän, viranomaisen kuin poliitikkojenkin tuottamia merkityssysteemejä, ovat oivia esimerkkejä sellaisesta kekseliästä analyysityöskentelystä, johon sitten lukijoita kannustetaan. Niissä tuotetaan brechttiläisen vieraannuttamisefektin tavoin arkisetkin asiat uuteen valoon, mikä mahdollistaa tavanomaisista tulkinnoista irrottautumisen.

Analyyssissä "Mistä perheenäidit on tehty?" luetaan naistenlehtien hyödyntämää aihepiiriä, avioliittoa, sen kriisejä ja palkkatyön ja perhe-elämän yhteensovittamista koskevaa puhetta. Käytössä kuluneesta naistarinaa paljastuu useita merkityksellistämisen tapoja realistisesta romanttiseen, joilla osoitetaan olevan kauaskantoisia seuraamuksia — viime kädessä on kysymys yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten perheen tuottamisesta.

Kiinnittäessään huomiota merkityssysteemeihin produktiivisena, yhteiskunnalliset instituutiot ja käytännöt tuottavana toimintana perheenäidin puheen analyysi havainnollistaa, mistä paljon puhutussa yhteiskuntatieteiden "lingvistisessä käänteessä" on kysymys. Kun yhteiskunnallisen todellisuuden katsotaan rakentuvan kielellisessä toiminnassa, sitä on alettu tutkia yhä

enenevässä määrin tekstien kautta tai tekstinä.

Lingvistinen käänne ei ole maailmalla mikään uusi ilmiö, joten oli korkea aika saada siitä suomenkielinen sovellutus, jolla on mahdollisuus levitä opinnäytteitä laajemmalti eri alojen edustajien käsiin. Tekstilähtöisen diskurssianalyttisen tutkimuksen soveltaminen esimerkiksi hallintotieteissä organisaatiokulttuurin tutkimiseen avaisi mielenkiintoisia näkymiä työnantajien ja työntekijöiden välisten valtasuhteiden rakentumiseen jokapäiväisissä käytännöissä.

Mieluusti näkisin, että aakkosissa esitetty haaste diskurssianalyysin kehitytyöstä ottaisi eri suunnilla kipinää, sillä nyt esitetyt aakkoset eivät ole kirjaimiston päätepiste, vaan pikemminkin kehoitus ikioman aapisen tuottamiseksi joka pikku nököhampaalle.

Päivi Rantanen

n & n

MUURIT ITSEN YMPÄRILLÄ

Veijo Teittinen, *Vangin filosofia*. VAPK, Helsinki 1993.

Jean Genet on kirjoittanut vangin filosofian ja maailmankatsomuksen; erityisesti *Ruusun ihme* on kuvaus vangista, joka ei pyri olemaan normaali (normien mukainen kansalainen) vaan jonka itseys lähtee hänen omista teoistaan ja omasta ruumiistaan. Mitään anteeksiantoa tai sovitusta ei tämä vanki kaipaa. Hän on tietoisesti Toinen kaikelle sille, mitä me normaalit ihmiset pidämme Oikeana ja Hyvänä. Genet ei romantisoi vankia, hän vain rakentaa kokonaan toisen maailman, joka näyttää meidän perspektiivistämme vastamaailmalta, mutta tuskin Jeanin näkökulmasta.

Se, mikä on muuttunut *Ruusun ihmeen* jälkeen, sitten 1940-luvun, on kaikenläpäisevä yhteiskunnallistuminen, jokaiseen soluun tunkeutunut kansalaistuminen, joka tekee myös vangista kansalaista, jolla ei voi olla toista maailmaa. On vain normaali maailma ja sen erilaiset muodot muurin kummankin puolen. Tämä on se, mihin vankeinhoito on tähdännyt ja mikä varmastikin auttaa siviilielämään palaa-mista. Mutta samalla se tekee toisesta liian tuttua: vangin on vaikeampi käsittää suljetun maailman pieniä eroja, kieltoja, epäämisiä, kontrollia. Kun kaikki todellisesti on samaa, miksi sitten näitäkään eroja? Aiheellinen kysymys.

Tilannetta voi lähestyä käyttämällä apunaan kansalaistumisen tiedollista käsikassaraa, yhteiskunnallista ajattelua. Tämä 60-luvun hedelmä käy kaiken selittämisessä: mikään ei jää selittämättä, mitään ei tarvitse ajatella toiseen